

ÜKS JUTLUS

LIN JI

Tõlge ja kommentaar Jaan Kaplinski

Sõnumitooja 1 (25), 1990

Ta jutlustas rahvale nõnda:

Tao järel käijad, peaasi on nõuda taga õiget-tõelist arusamist, püüda siin ilmas jonnakalt oma sihi poole. Muidu saavad igasugu vaimud-tondid sind eksitada ja segadusse viia.

Kes ei tegutse, on väärt inimene. Ärge vaid tehke midagi erilist. Lihtsalt olge tavalised. Te peate aru, kuidas välja saada. Olete kodu ligi, aga kipute mujale. Otsite tuge. See on viga.

Te mõtlete ainult, kuidas nõuda taga Buddhat. Buddha on sõnakõlks. Kas te üldse teate, mida te nii kangesti taga nõuate?

Kolme aegilma ja kümne ilmasuuna Buudhad ja patriarhid on tulnud siia ainult selleks, et taga nõuda dharmat.

Niisama ka teie, kes te nüüd siia olete tulnud õppima ja Tao järel käima. Otsige ka teie ainult dharmat. Kui saate kätte dharmat, olete valmis. Kui ei saa, kõite ringiratast ja tulete tagasi viit teed mööda nagu ennegi.

Mis on dharmat? Dharma on meeledharma. Meeledharmal ei ole kuju, ta ulatub läbi kümne ilmasuuna. Tema toimimine paistab meile silma. Inimestel ei ole küllalt usaldust, seepärast nad tunnistavadki sõnu ja fraase ning püüavad kirjamärkidest leida tõe ja mõõta Buddha dharmat.

Aga taevas ja maa on teine teisel pool.

Tao järel käijad, see mägimunk räägib dharmast. Mis dharmast ta räägib? Ma räägin meelepõhja-dharmast. Sellega pääseb tavalisse ja imelisse, pääseb puhtasse ja räpasesse, pääseb tõelisse ja tühisesse. Tegelikult seda teie tõelist ja tühist, tavalist ja imelist ei saa võrrelda kõige tõelise ja tühise, tavalise ja imelisega – kuidas ta saaks panna sellele nime?

Tõeline ja tühine, tavaline ja imeline ei saa panna nime sellele inimesele.

Tao järel käijad, võtke kinni ja kasutage. Aga ärge pange nime. Seda hüütaksegi sügavaks mõtteks.

Mägimunga jutt dharmast on teistmoodi kui muudel inimestel. See on nagu siis, kui Mandžusri ja Samantabhadra ilmuksid minu silme ette, igaüks avaldaks oma kehalise kuju ja küsiks dharmat kohta. Kui vaid küsib seda, olen mina juba näinud kõigest läbi.

Vana munk istub kindlalt ja kui mõni Tao järel käija tuleb minuga kokku saama, näen temast täielikult läbi. Kuidas nii? Ainult sellepärast, et minu nägemine on teistsugune. Väljastpoolt ma ei vali tavalise ja imelise vahel, seestpoolt ma ei jää pidama põhilise juurde. Minu pilk jõuab päralt, kõhklemata ja eksimata.

Seletuseks

Lin ji (ingl Lin chi, jpn Rinzai), kes suri 866. aastal, on chan(zen)-budismi kuulsamaid nimesid, kelle autoriteet ja mõju on kestnud tänini. Üks Jaapanis populaarseid zen-koolkondi kannabki rinzai-zeni nime. Sellesse koolkonda kuulus muide Jaapani zeni originaalsemaid kujusid Hakuin (1686–1769). Rinzai-zen on saanud mõnevõrra kõmulise kuulsuse Läänes, tänu erilistele ja vahel kummalistele võtetele, mida õpetajad (jaapanipäraselt *roshi*, hiinapäraselt *laoshi*) kasutasid. Rinzai-õpetaja võis õpilase küsimusele vastata uue küsimusega, vaikimisega, püstitõusmisega, minemajalutamisega, mõirgega, absurdse või asjasse puutumatu lausega ja isegi kepihoobiga. Sellist käitumist ei ole aga raske mõista, kui tunneme mahajaana põhitõdesid ja chan-koolkonna eripära.

Kaug-Idale on iseloomulikud lühivormid ja aforistlikud sõnastused. India vaim on sõnaohter, Kaug-Idas kaldutakse lakoonilisuse poole. Võib (kaugidalikult) öelda, et chan on mahajaana kaugidalikult lakooniline kontsentraat, viis mahajaana põhitõdesid inimesteni tuua.

Nende tõdede hulgas keskne on see, et igal inimesel, igal elusolendil on Buddha-loomus, et meie kõik oleme tegelikult Buddhad. See ei ole metafüüsiline, vaid kogemuslik väide, mille kurjasti kasutamise vastu chan-budistid on muide väga teravalt välja astunud.

Budistliku metafüüsika keskseid probleeme tuleb sellest samast kogemusest – see on Buddha-loomuse ja argiloomuse vahekorra probleem, vastuseotsimine küsimusele, kuidas saab tõelus esineda ebatõelisena, nirvaana sansaarana, illusioonina; kuidas saame pidada Buddhat ja iseend argiinimesteks, olla need, kes me tegelikult ei ole. Probleem on õige lähedane kristlikule teodiikele, veel enam uusplatoonikute ja gnostikute küsimusele, kuidas sai täiuslikust ja tõelisest Jumalast tekkida see puudulik ja ebatõeline maailm.

Vahe budistide ja eelnimetatute vahel on selles, et kristlased, uusplatoonikud ja gnostikud on oma probleeme tihti püüdnud lahendada lähtudes ratsionalistliku filosoofia traditsioonist, budistide meelest ei ole aga võimalik neid mõistlikult sõnastada ega lahendada virgumata argimõtlemise tasandil. Nirvaana ja sansaara vahekordi ei saa seletada sansaarast lähtudes. Selleks tuleb enne jõuda nirvaanasse. Buddha-loomust, virgunud-olemist ja selle vahekorda virgumata-olemisega saab mõista ainult virgunu.

Nii on metafüüsika budismis ikka teisejärguline asi ja chan oma lakoonilisuses ajab enamvähem ilma temata läbi, keskendudes põhilisele – praktikale, inimese aitamisele tema senisest illusoorsest ja võimatust seisundist välja. Kuna mahajaana suure usu järgi on iga inimene Buddha, tähendab senise illusoorse isiksuse lagunemine, sellest vabanemine automaatselt jõudmist tõelisse Buddha-isiksusse, nagu une lakkamine tähendab ärkamist. Ärkamist takistab inimese teadvus, tema meeles toimuv lakkamatu psühho-loogiline protsess, millel on väga suur inerts. Meele liikumine segab meid, veab meid endast eemale nagu tugev tuul, mis lööb järvepinna lainemata. Budistlik psühholoogia püüab inimese meelt ja tema liikumist analüüsida, budistlik praktika – seda liikumist vaigistada, lõpetada. Kui meretuul lakkab, leiab inimene enda, oma Buddha-loomuse, selguse ja rahu.

See eneseleidmine ei saa tähendada mingi õpetuse, uute teadmiste või harjumuste omandamist, uute mõtete-kujutluste lisandumist meeles toimuvasse protsessi. Ka mitte siis, kui nende kujutluste nimi on „Buddha“, „dharma“ või midagi muud seesugust. Chan-õpetajad on öelnud, et tuleb tappa Buddhad ja patriarhid (chan'i rajajad). Nad on ka hoitanud õpilasi religioosse kujutlusesteemi omaksvõtu eest seal, kus tuleb vabaneda igasugusest kujutlemisest. Seda teeb siin toodud tekstis ka Lin ju, kui ta ütleb, et ei tule taga nõuda Buddhat („Buddha on sõnakõlks“), vaid dharmat, tõe. Tõde ei ole kirjamärkides ja kujutlustes, vaid kujutlustest, arutlustest ja emotsioonidest vabas meeles endas. „Tõde on meeletõde,“ ütleb Lin ji. Tõeni ei jõua ka tegutsemisega, nagu ta lausub jutluse alguses.

Lin ji kuulus „lõuna-koolkonda“, mis rõhutas virgumise täielikkust ja silmapilksust: tegemist pole inimese muutmisega, vaid tema saamisega selleks, kes ta tegelikult juba on, virgumine on eneseleidmine, illusioonist vabanemine, mis on karme nagu unest ärkaminegi.

Kümme ilmasuunda on kaheksa ilmakaart pluss vertikaalsed üles- ja alla-suunad.

Kolm aegilma on olnu, olev ja tulev. Aegilm on vana eesti sõna, mis sobiks ka Uue Testamendi „aiooni“ tõlkevasteks.

Viis teed, mis toovad tagasi siia maailma, on sündimine põrgus, näljase vaimu preetana, loomana, inimesena ja pooljumala asurana.

Mandžusri ja Samanthabhadra on kaks olulist bodhisattvat.

Lin ji tekstis kohtame mahajaana, chani ning ka taoismi meelismõtteid, nagu nimetuste meelevaldsus, sõna kaugus asjast. Jutluse lõpus on juttu läbinägemisest: virgunud meel ei peatu, ei haara kinni ühestki vaatest, seisukohast, usust või õpetusest. Ja ometi õpetas Lin ji eluaeg – see oli aga, nagu chan-budistide ja taoistide kombel öelda võis – õpetamata õpetamine, mitte õpilastest uue inimese kasvatamine, vaid vana illusoorse inimese lammutamine.

Teksti lõpus on soovitatav sõnad „tavaline“, „imeline“ ja „põhiline“ jutumärkidesse panna. Eksperimendina võib „dharma“ asendada „tõega“.